DOMSTOLENS DOM (Femte Afdeling)

16. november 2000 *

I sag C-286/98 P,

Stora Kopparbergs Bergslags AB, Falun (Sverige), ved advokaterne A. Riesenkampff og S. Lehr, Frankfurt am Main, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokat R. Faltz, 6, rue Heinrich Heine,

appellant,

angående appel af dom afsagt den 14. maj 1998 af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans (Tredje Udvidede Afdeling) i sag T-354/94, Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen (Sml. II, s. 2111), hvori der er nedlagt påstand om ophævelse af denne dom,

den anden part i appelsagen:

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved juridisk konsulent J. Curall og R. Lyal, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede, og med valgt adresse i Luxembourg hos C. Gómez de la Cruz, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Wagnercentret, Kirchberg,

sagsøgt i første instans,

* Processprog: engelsk.

har

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, A. La Pergola, og dommerne M. Wathelet (refererende dommer), D.A.O. Edward, P. Jann og L. Sevón,

generaladvokat: J. Mischo
justitssekretær: R. Grass,

på grundlag af den refererende dommers rapport,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 18. maj 2000,

afsagt følgende

Dom

1 Ved appelskrift indleveret til Domstolens Justitskontor den 27. juli 1998 har Stora Kopparbergs Bergslags AB i henhold til artikel 49 i EF-statutten for Domstolen iværksat appel af dom afsagt den 14. maj 1998 af Retten i Første Instans i sag T-354/94, Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen (Sml. II, s. 2111, herefter »den appellerede dom«), hvorved Retten delvis annullerede Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/C/33.833 — Karton) (EFT L 243, s. 1, herefter »beslutningen«) og i øvrigt frifandt Kommissionen.

Faktiske omstændigheder

2 Ved beslutningen pålagde Kommissionen 19 producenter, der leverer karton inden for Fællesskabet, bøder for overtrædelser af EF-traktatens artikel 85, stk. 1 (nu artikel 81, stk. 1, EF).

3 Det fremgår af den appellerede dom, at beslutningen blev truffet på baggrund af nogle uformelle klager, som i 1990 blev indgivet af British Printing Industries Federation, der er en brancheorganisation for de fleste kartonemballagetrykkerier i Det Forenede Kongerige, og af Fédération française du cartonnage, og efter kontrolundersøgelser, som Kommissionens repræsentanter i april 1991 uanmeldt foretog i henhold til artikel 14, stk. 3, i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81), hos et antal virksomheder og brancheorganisationer inden for kartonsektoren.

4 På grundlag af de ved kontrolundersøgelserne og på baggrund af begæringer om oplysninger og skriftligt materiale fremkomne oplysninger konkluderede Kommissionen, at de berørte virksomheder fra midten af 1986 og mindst til april 1991 (i de fleste tilfælde) havde deltaget i en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1. Den besluttede som følge heraf at indlede en procedure i henhold til denne bestemmelse og fremsendte ved skrivelse af 21. december 1992 en meddelelse af klagepunkter til hver enkelt virksomhed. Samtlige virksomheder svarede skriftligt. Ni virksomheder begærede mundtlig høring.

5 Som afslutning på proceduren vedtog Kommissionen beslutningen, der indeholder følgende bestemmelser:

»*Artikel 1*

Buchmann GmbH, Cascades SA, Enso-Gutzeit Oy, Europa Carton AG, Finnboard — the Finnish Board Mills Association, Fiskeby Board AB, Gruber & Weber GmbH & Co. KG, Kartonfabriek 'De Eendracht' NV (der handler under navnet BPB de Eendracht), NV Koninklijke KNP BT NV (tidligere Koninklijke Nederlandse Papierfabrieken NV), Laakmann Karton GmbH & Co. KG, Mo och Domsjö AB (MoDo), Mayr-Melnhof Kartongesellschaft mbH, Papeteries de Lancey SA, Rena Kartonfabrik AS, Sarrió SpA, SCA Holding Ltd (tidligere Reed Paper & Board (UK) Ltd), Stora Kopparbergs Bergslags AB, Enso Española SA (tidligere Tampella Española SA) og Moritz J. Weig GmbH & Co. KG har overtrådt artikel 85, stk. 1, i EF-traktaten ved deltagelse

— i Buchmann's og Rena's tilfælde fra omkring marts 1988 og i hvert fald til slutningen af 1990

— hvad angår Enso Española i hvert fald fra marts 1988 til i hvert fald udgangen af april 1991

— i Gruber & Weber's tilfælde i hvert fald fra 1988 og indtil slutningen af 1990

— i de andre tilfælde fra midten af 1986 og i hvert fald til april 1991

i en aftale og samordnet praksis, der startede medio 1986, og som indebar, at leverandører af karton i EF

— samledes regelmæssigt ved en række hemmelige og institutionaliserede møder for at diskutere og nå til enighed om en fælles brancheplan med henblik på at begrænse konkurrencen

— nåede til enighed om regelmæssige prisstigninger for hver produktkvalitet i den enkelte nationale valuta

— planlagde og iværksatte samtidige og ensartede prisstigninger i hele EF

— nåede til forståelse om at fastholde markedsandelene for de store producenter på konstante niveauer, dog med mulighed for ændring fra tid til anden

— i stigende grad siden begyndelsen af 1990 traf samordnede foranstaltninger til styring af leverancer af produktet i EF for derved at sikre gennemførelsen af de nævnte samordnede prisstigninger

— udvekslede forretningsmæssige oplysninger om leverancer, priser, midlertidige produktionsstandsninger, ordrebeholdninger, kapacitetsudnyttelsesgrader osv. til støtte for nævnte forholdsregler.

Artikel 2

De i artikel 1 nævnte virksomheder skal øjeblikkeligt bringe den omhandlede overtrædelse til ophør, såfremt dette ikke allerede er sket. De skal for fremtiden i forbindelse med deres aktiviteter i kartonbranchen afholde sig fra enhver form for aftale eller samordnet praksis, som kan have samme eller tilsvarende formål eller virkning, herunder enhver form for udveksling af forretningsmæssige oplysninger:

a) hvorved deltagerne direkte eller indirekte oplyses om andre individuelle producenters produktion, salg, ordrebeholdninger, kapacitetsudnyttelsesgrader, salgspriser, omkostninger eller markedsføringsplaner, eller

b) hvorved en fælles brancheholdning til økonomiske forhold med hensyn til priser eller kontrol med produktionen fremmes, lettes eller tilskyndes, selv om individuelle oplysninger ikke afsløres, eller

c) hvorved de kunne blive i stand til at overvåge tilslutning til eller overholdelse af en udtrykkelig eller stiltiende aftale om priser eller markedsopdeling i EF.

Enhver ordning til udveksling af almindelige oplysninger, som de indgår, som f.eks Fides-systemet eller dets efterfølger, skal være udformet på en sådan måde, at den udelukker ikke alene enhver form for oplysninger, på grundlag af hvilke individuelle producenters adfærd kan identificeres, men endvidere oplysninger vedrørende den til enhver tid værende situation med hensyn til ordretilgang og

ordrebeholdninger, den forventede udnyttelsesgrad for produktionskapaciteten (i begge tilfælde selv om det drejer sig om samlede tal) eller produktionskapaciteten for den enkelte maskine.

Ethvert udvekslingssystem af denne art skal begrænses til indsamling og udbredelse af produktions- og salgsstatistikker i global form, som ikke kan bruges til at fremme eller lette en fælles brancheadfærd.

Virksomhederne skal også afholde sig fra enhver form for udveksling af oplysninger af konkurrencemæssig betydning i tilslutning til en sådan tilladt udveksling samt afholde sig fra møder eller anden form for kontakt med henblik på at diskutere betydningen af de udvekslede oplysninger eller den mulige eller sandsynlige reaktion inden for branchen eller blandt individuelle producenter på de pågældende oplysninger.

De nødvendige ændringer af et eventuelt system for udveksling skal være foretaget senest tre måneder efter datoen for meddelelsen af denne beslutning.

Artikel 3

Følgende bøder pålægges nedennævnte virksomheder for den overtrædelse, der er omhandlet i artikel 1:

...

xvii) Stora Kopparbergs Bergslags AB, en bøde på 11 250 000 ECU

...«

6 Endvidere beskrives de faktiske omstændigheder således i den appellerede dom:

»9 Det fremgår af beslutningen, at overtrædelsen fandt sted gennem organet 'Product Group Paperboard' (herefter 'PG Paperboard'), der omfattede en række grupper eller udvalg.

10 Under dette organ oprettedes i midten af 1986 et udvalg, 'Presidents Working Group' (herefter 'PWG'), der bestod af repræsentanter for den øverste ledelse for de største kartonproducenter i Fællesskabet (ca. otte).

11 PWG's formål var navnlig drøftelse og opnåelse af enighed vedrørende markeder, markedsandele, priser og kapacitet. Gruppen traf navnlig generelle beslutninger om tidspunkterne for og størrelsen af de prisforhøjelser, som producenterne skulle gennemføre.

12 PWG refererede til 'Direktørkonferencen' (herefter 'Direktørkonferencen' eller 'PC'), i hvis møder næsten samtlige administrerende direktører for virksomhederne deltog (mere eller mindre regelmæssigt). I den relevante periode holdt Direktørkonferencen møde to gange om året.

13 I slutningen af 1987 oprettedes 'Joint Marketing Committee' (herefter 'JMC'). Dette udvalgs hovedopgave var at bestemme, hvorvidt og i bekræftende fald hvorledes der kunne gennemføres prisforhøjelser, samt at fastlægge enkelthederne i forbindelse med de prisinitiativer, der besluttedes af PWG, for hvert af de berørte lande og for de store kunder med henblik på at gennemføre et ensartet prissystem i Europa.

14 Det Økonomiske Udvalg (herefter 'DØU') drøftede bl.a. prisbevægelser på de nationale markeder og ordrebeholdninger og meddelte resultaterne af sine undersøgelser til JMC, eller indtil udgangen af 1987 til dens forgænger, Marketing Committee. DØU, der bestod af flertallet af de berørte virksomheders marketingdirektører, holdt møder flere gange om året.

15 Det fremgår endvidere af beslutningen, at Kommissionen antog, at PG Paperboard's aktiviteter befordredes ved hjælp af udveksling af oplysninger gennem Fides, der er et forvaltningsinstitut med hjemsted i Zürich (Schweiz). Det fremgår af beslutningen, at de fleste af PG Paperboard's medlemmer sendte regelmæssige rapporter om ordrer, produktion, omsætning og kapacitetsudnyttelse til Fides. Rapporterne blev behandlet i Fides-systemet, og de samlede data blev udsendt til medlemmerne.

16 Da sagsøgeren, Stora Kopparbergs Bergslags AB (herefter 'Stora'), i 1990 erhvervede den tyske papirkoncern Feldmühle-Nobel (herefter 'FeNo'), hvori kartonfabrikken Feldmühle indgik, var virksomheden allerede ejer af Kopparfors, der er en af de største kartonproducenter i Europa (beslutningens betragtning 11). På dette tidspunkt ejede Feldmühle allerede Papeteries Béghin-Corbehem (herefter 'CBC').

17 Ifølge beslutningen deltog Feldmühle, Kopparfors og CBC i kartellet i hele den periode, som beslutningen vedrører. Feldmühle og CBC havde tillige deltaget i PWG's møder.

18 De tidligere virksomheder Kopparfors og Feldmühle blev senere lagt sammen til Stora's Billerud-division.

19 Det fremgår af beslutningens betragtning 158, at 'Stora erkender, at selskabet er ansvarlig for sine datterselskaber Feldmühle, Kopparfors og CBC's medvirken til overtrædelsen både før og efter, at de blev erhvervet af koncernen'. Kommissionen har endvidere anset sagsøgeren for en af 'hovedmændene' som følge af Feldmühle og CBC's deltagelse i PWG's møder, hvorfor virksomheden fandtes at måtte bære et særligt ansvar.«

7 16 af de øvrige 18 selskaber, der blev anset for ansvarlige for overtrædelsen, og fire finske virksomheder, der var medlemmer af sammenslutningen Finnboard, og som i denne egenskab blev anset for at hæfte solidarisk for den bøde, der blev pålagt Finnboard, anlagde sag til prøvelse af beslutningen (sag T-295/94, T-301/94, T-304/94, T-308/94 — T-311/94, T-317/94, T-319/94, T-327/94, T-334/94, T-337/94, T-338/94, T-347/94, T-348/94 og T-352/94 og forenede sager T-339/94 — T-342/94).

Den appellerede dom

Påstanden om annullation af beslutningen

8 Sagsøgeren gjorde til støtte for påstanden om annullation af beslutningen et enkelt anbringende gældende for Retten, nemlig at virksomheden ikke var rette adressat for beslutningen. Sagsøgeren anførte bl.a., at virksomheden ikke kunne gøres ansvarlig for overtrædelsen,

— dels fordi virksomheden ikke kunne ifalde ansvar for overtrædelsen som følge af succession i forhold til de selskaber, der havde begået overtrædelsen, da disse fortsat bestod

— dels fordi betingelserne for, at virksomheden ifaldt ansvar for overtrædelser inden for koncernen, under hensyn til Kommissionens beslutningspraksis og retspraksis heller ikke var opfyldt. I det tidsrum, som beslutningen vedrører, udøvede Stora nemlig ikke reelt kontrol med de tre berørte selskabers (Kopparfors, Feldmühle og CBC) handelspolitik. Stora bestred også Kommissionens antagelse af, at et moderselskab kan holdes ansvarligt for et datterselskabs konkurrencebegrænsende adfærd alene med den begrundelse, at datterselskabet ejes 100% af dette.

9 Retten udtalte i så henseende:

»78 Som Retten allerede har fastslået, skal de individuelle oplysninger i meddelelsen af klagepunkter inddrages ved vurderingen af Kommissionens begrundelse for at rette beslutningen til sagsøgeren. Det fremgår af disse

oplysninger, at sagsøgeren anses for ansvarlig for selskaberne Kopparfors, Feldmühle og CBC's adfærd som følge af sin status som moderselskab i Stora-koncernen.

79 Ifølge fast retspraksis udelukker den omstændighed, at et datterselskab udgør en i forhold til moderselskabet selvstændig juridisk person, ikke, at datterselskabets adfærd kan tilregnes moderselskabet, når datterselskabet ikke frit bestemmer sin adfærd på markedet, men i det væsentlige følger instrukser fra moderselskabet (jf. bl.a. ICI-dommen, præmis 132 og 133).

80 Da sagsøgeren i nærværende sag ikke har bestridt, at virksomheden kunne øve afgørende indflydelse på Kopparfors' handelspolitik, er det i overensstemmelse med Domstolens praksis unødvendigt at undersøge, om den faktisk udnyttede denne mulighed. Da Kopparfors siden den 1. januar 1987 havde været 100%-ejet datterselskab af sagsøgeren, har selskabet nødvendigvis fulgt en politik, som blev tilrettelagt af de samme vedtægtsmæssige organer, som fastlægger moderselskabets politik (jf. AEG-dommen, præmis 50). Sagsøgeren har under ingen omstændigheder påberåbt sig nogen form for bevis til støtte for sine påstande om, at Kopparfors skulle have drevet virksomhed på kartonmarkedet som en selvstændig juridisk enhed, som i vidt omfang selv fastsatte sin handelspolitik, og som havde sin egen bestyrelse med eksterne repræsentanter.

81 For så vidt angår Feldmühle og CBC bemærkes, at Feldmühle i løbet af 1988 og 1989 erhvervede samtlige aktier i CBC, hvorved CBC blev et 100%-ejet datterselskab af Feldmühle. Det er i øvrigt ubestridt, at sagsøgeren i april 1990 indgik aftaler om køb af ca. 75% af aktierne i FeNo-koncernen, der ejede Feldmühle, uanset at den faktiske aktieoverførsel først fandt sted i september 1990. Sagsøgeren har selv oplyst, at virksomheden erhvervede aktier fra småaktionærer i slutningen af 1990, således at virksomheden opnåede 97,84% af aktierne i FeNo.

82 Sagsøgeren har endvidere ikke bestridt, at to af selskaberne i FeNo-koncernen, nemlig Feldmühle og CBC, deltog i samme overtrædelse som Kopparfors, der er et 100%-ejet datterselskab af sagsøgeren, på det tidspunkt, hvor Stora erhvervede aktiemajoriteten i FeNo-koncernen. Da ansvaret for Kopparfors' adfærd påhviler sagsøgeren, har Kommissionen med rette i de individuelle oplysninger i meddelelsen af klagepunkter anført ... at sagsøgeren ikke kunne være uvidende om Feldmühle's og CBC's konkurrencebegrænsende adfærd.

83 Under disse omstændigheder kunne Kommissionen lade sagsøgeren ifalde ansvar for Feldmühle's og CBC's adfærd såvel for tiden før som efter, at sagsøgeren erhvervede disse selskaber. Det påhvilede sagsøgeren som moderselskab at træffe samtlige de foranstaltninger over for sine datterselskaber, der var nødvendige for at hindre, at den overtrædelse, som virksomheden ikke kunne være uvidende om, fortsat fandt sted.

84 Dette resultat afkræftes ikke af sagsøgerens argument om, at selskabet i henhold til tysk lovgivning ikke havde mulighed for at øve afgørende indflydelse på Feldmühle's, og derigennem på CBC's handelspolitik. Sagsøgeren har end ikke søgt at bringe overtrædelsen til ophør, f.eks. blot i form af en henstilling herom til Feldmühle's bestyrelse.

85 Af det ovenfor anførte følger, at Kommissionen havde føje til at anse sagsøgeren for ansvarlig for de pågældende selskabers adfærd. Denne konstatering støttes af sagsøgerens adfærd under den administrative procedure, hvorunder virksomheden fremstod som enerepræsentant for selskaberne i Stora-koncernen i forhold til Kommissionen for så vidt angik overtrædelsen (jf. i analogi hermed Domstolens dom af 18.10.1989, sag 374/87, Orkem mod Kommissionen, Sml. s. 3283, præmis 6). Det bemærkes endelig, at Kommissionens valg af sagsøgeren som adressat for beslutningen er i overensstemmelse med de generelle kriterier som nævnt i beslutningens betragtning 143 ... idet flere selskaber i Stora-koncernen har deltaget i den anførte overtrædelse.

86 Det følger heraf, at anbringendets andet led ikke kan tiltrædes, hvorfor anbringendet i det hele bør forkastes.«

10 I øvrigt godkendte Retten ikke de forbud, der er indeholdt i beslutningens artikel 2, stk. 1, litra b) og c), for så vidt som de sigter mod at forhindre, at der udveksles rent statistiske oplysninger, der ikke har karakter af individuelle eller identificerbare oplysninger, med den begrundelse, at de går ud over, hvad der er nødvendigt for at sikre, at de regler, som er blevet tilsidesat, overholdes. Retten annullerede derfor beslutningens artikel 2, stk. 1-4, med undtagelse af følgende passager:

»De i artikel 1 nævnte virksomheder skal øjeblikkeligt bringe den omhandlede overtrædelse til ophør, såfremt dette ikke allerede er sket. De skal for fremtiden i forbindelse med deres aktiviteter i kartonbranchen afholde sig fra enhver form for aftale eller samordnet praksis, som kan have samme eller tilsvarende formål eller virkning, herunder enhver form for udveksling af forretningsmæssige oplysninger:

a) hvorved deltagerne direkte eller indirekte oplyses om andre individuelle producenters produktion, salg, ordrebeholdninger, kapacitetsudnyttelsesgrader, salgspriser, omkostninger eller markedsføringsplaner.

Enhver ordning til udveksling af almindelige oplysninger, som de indgår, som f.eks Fides-systemet eller dets efterfølger, skal være udformet på en sådan måde, at den udelukker enhver form for oplysninger, på grundlag af hvilke individuelle producenters adfærd kan identificeres.«

Påstanden om annullation eller nedsættelse af bøden

11 Til støtte for påstanden om annullation eller nedsættelse af den bøde, der var pålagt selskabet, gjorde sagsøgeren for Retten et anbringende gældende om en tilsidesættelse af artikel 15 i forordning nr. 17. Anbringendet omfattede fem led, nemlig at bødeudmålingen savnede begrundelse, at sagsøgeren ikke burde have været anset for »hovedmand« i kartellet, at Kommissionen bedømte kartellets virkninger forkert, at Kommissionen burde have tillagt sagsøgerens program for overholdelse af konkurrencereglerne betydning som formildende omstændighed, og at Kommissionen tog »uvedkommende hensyn« ved bødeudmålingen.

12 Disse argumenter blev forkastet af Retten. På baggrund af de i appelsagen fremførte anbringender skal der kun redegøres for de præmisser i den appellerede dom, der vedrører første, andet og femte led i Stora's anbringende.

Anbringendets første led om, at bødeudmålingen savnede begrundelse

13 Sagsøgeren gjorde for Retten gældende, at Kommissionen havde pligt til i beslutningen at anføre, hvorledes den havde udmålt de bøder, der blev pålagt de enkelte virksomheder.

14 Retten udtalte i så henseende:

»117 Ifølge fast retspraksis har pligten til at begrunde en individuel beslutning til formål at gøre det muligt for Fællesskabets retsinstanser at efterprøve beslutningens lovlighed og at give den berørte de oplysninger, ved hjælp af hvilke det kan fastslås, om der er grundlag for beslutningen, eller om der foreligger en sådan fejl, at den kan anfægtes. Omfanget af begrundelsespligten afhænger af arten af den pågældende retsakt og den sammenhæng, hvori den er vedtaget (jf. f.eks. Rettens dom af 11.12.1996, sag T-49/95, Van Megen Sports mod Kommissionen, Sml. II, s. 1799, præmis 51).

118 Omfanget af begrundelsespligten skal, for så vidt angår en beslutning som den foreliggende, hvorved flere virksomheder pålægges bøder for en overtrædelse af de fællesskabsretlige konkurrenceregler, afgøres under hensyn til, at overtrædelsernes grovhed skal fastslås på grundlag af en lang række forhold, herunder bl.a. sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning (Domstolens kendelse af 25.3.1996, sag C-137/95 P, SPO m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 1611, præmis 54).

119 Ved udmålingen af de enkelte bøder har Kommissionen et vist skøn, og det kan derfor ikke antages, at den er forpligtet til at anvende en bestemt matematisk formel (jf. i samme retning Rettens dom af 6.4.1995, sag T-150/89, Martinelli mod Kommissionen, Sml. II, s. 1165, præmis 59).

120 De kriterier, der er lagt til grund ved fastsættelsen af det generelle og det individuelle bødeniveau, fremgår henholdsvis af beslutningens betragtning 168 og 169. I relation til de individuelle bøder har Kommissionen

endvidere i beslutningens betragtning 170 anført, at de virksomheder, der havde deltaget i PWG's møder, som udgangspunkt er blevet anset for kartellets 'hovedmænd', mens de øvrige virksomheder er blevet anset for 'almindelige medlemmer'. I beslutningens betragtning 171 og 172 hedder der endelig, at Rena og sagsøgeren bør pålægges betydeligt mindre bøder som følge af deres aktive samarbejde med Kommissionen, samt at otte andre virksomheder, herunder sagsøgeren, ligeledes er berettiget til en relativt mindre nedsættelse, fordi de i deres svar på meddelelsen af klagepunkter ikke bestred de væsentligste af de faktiske forhold, som Kommissionens klagepunkter støttedes på.

121 Det fremgår af Kommissionens skriftlige indlæg for Retten samt af dens svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten, at bøderne blev beregnet på grundlag af den enkelte virksomheds omsætning på Fællesskabets kartonmarked i 1990. Der blev således pålagt bøder, der for 'hovedmændene' i kartellet som udgangspunkt var på 9% af virksomhedens individuelle omsætning og på 7,5% for de øvrige virksomheders vedkommende. Kommissionen har endelig taget hensyn til den samarbejdsvilje, som bestemte virksomheder havde udvist under proceduren for Kommissionen. To virksomheder var af denne grund berettiget til en nedsættelse med to tredjedele af bødernes pålydende, mens de øvrige virksomheder var berettigede til en nedsættelse med en tredjedel.

122 Det fremgår endvidere af en tabel, som Kommissionen har fremlagt, og som indeholder oplysninger vedrørende fastsættelsen af de enkelte bøder, at selv om bøderne ikke er blevet fastsat på grundlag af en strengt matematisk anvendelse af de ovenfor anførte kriterier, er der konsekvent taget hensyn hertil ved bødeberegningen.

123 Det fremgår imidlertid ikke af beslutningen, at bøderne er blevet beregnet på grundlag af de enkelte virksomheders omsætning på Fællesskabets kartonmarked i 1990. De anvendte grundsatser på henholdsvis 9% for de

virksomheder, der anses for kartellets 'hovedmænd', og 7,5% for 'almindelige medlemmer', fremgår heller ikke af beslutningen. Endvidere er de nedsættelser, som Rena og sagsøgeren blev indrømmet tillige med otte andre virksomheder, heller ikke nævnt.

124 Det bemærkes herefter for det første, at beslutningens betragtning 169-172 indeholder relevante og tilstrækkelige oplysninger om de hensyn, der er lagt til grund ved bedømmelsen af grovheden og varigheden af den overtrædelse, der er begået af den enkelte virksomhed, når henses til beslutningens detaljerede fremstilling af de faktiske omstændigheder, der gøres gældende mod hver enkelt af beslutningens adressater (jf. i samme retning Rettens dom af 24.10.1991, sag T-2/89, Petrofina mod Kommissionen, Sml. II, s. 1087, præmis 264).

125 Når bøderne som i den foreliggende sag udmåles under konsekvent hensyntagen til visse nærmere kriterier, ville en angivelse af de enkelte kriterier i beslutningen give virksomhederne bedre mulighed for at vurdere, dels om Kommissionen har begået fejl ved fastsættelsen af de individuelle bøder, dels om den individuelle bøde er begrundet ud fra de generelt anvendte kriterier. I den foreliggende sag ville den omstændighed, at beslutningen havde indeholdt oplysninger om de relevante kriterier, dvs. den omsætning, der er lagt til grund, referenceåret, den anvendte grundsats og bødereduktionssatserne, ikke have medført en indirekte offentliggørelse af den nøjagtige omsætning i de virksomheder, som beslutningen var rettet til, hvorved traktatens artikel 214 kunne være overtrådt. Som Kommissionen selv har anført, er størrelsen af de endelige, individuelle bøder ikke fremkommet på grundlag af en strengt matematisk anvendelse af de anførte kriterier.

126 Kommissionen har i øvrigt under retsmødet vedgået, at der ikke var noget til hinder for, at den i beslutningen kunne have anført de kriterier, som den konsekvent havde lagt til grund, og som var blevet offentliggjort af det

medlem af Kommissionen, som er ansvarlig for konkurrencepolitikken, under en pressekonference, der fandt sted samme dag, som beslutningen blev vedtaget. I denne forbindelse bemærkes, at det fremgår af fast retspraksis, at begrundelsen for en beslutning skal findes i selve beslutningens tekst, samt at efterfølgende forklaringer fra Kommissionen ikke kan tillægges betydning, medmindre der foreligger særlige omstændigheder (jf. Rettens dom af 2.7.1992, sag T-61/89, Dansk Pelsdyravlerforening mod Kommissionen, Sml. II, s. 1931, præmis 131, og i samme retning Hilti-dommen, præmis 136).

127 Uanset disse betragtninger bemærkes, at begrundelsen for bødeudmålingen i beslutningens betragtning 167-172 er mindst lige så detaljeret som begrundelsen i tidligere kommissionsbeslutninger vedrørende lignende overtrædelser. Selv om anbringendet om manglende begrundelse vedrører en ufravigelig retsgrundsætning, havde Fællesskabets retsinstanser ikke, da beslutningen blev vedtaget, kritiseret Kommissionens begrundelsespraksis med hensyn til de bøder, der pålægges. Først ved dom af 6. april 1995 (sag T-148/89, Tréfilunion mod Kommissionen, Sml. II, s. 1063, præmis 142) samt i to andre domme af samme dato (sag T-147/89, Société metallurgique de Normandie mod Kommissionen, Sml. II, s. 1057 — offentliggjort i sammendrag — og sag T-151/89, Société des treillis et panneaux soudés mod Kommissionen, Sml. II, s. 1191 — offentliggjort i sammendrag) understregede Retten for første gang, at det ville være ønskeligt, at virksomhederne kunne få et detaljeret indblik i, hvorledes den bøde, der pålægges dem, er beregnet, således at de kan tage stilling med fuldt kendskab til sagen uden at være forpligtet til at anlægge sag ved Fællesskabets retsinstanser til prøvelse af Kommissionens beslutning.

128 Det følger heraf, at når Kommissionen i en beslutning konstaterer, at konkurrencereglerne er blevet overtrådt, og pålægger de virksomheder, der har medvirket, bøder, skal den, hvis den ved bødefastsættelsen konsekvent har taget hensyn til visse grundlæggende omstændigheder, anføre disse i selve beslutningens tekst, således at beslutningens adressater har mulighed for at efterprøve, om bødeniveauet er korrekt og vurdere, om der eventuelt skulle foreligge forskelsbehandling.

129 Under de særlige omstændigheder, der er nævnt ovenfor i præmis 127, og i betragtning af, at Kommissionen under sagens behandling har vist vilje til at fremlægge alle relevante oplysninger vedrørende bødeberegningen, kan den omstændighed, at bødeberegningen ikke specielt er begrundet i beslutningen i nærværende tilfælde, ikke anses for en sådan tilsidesættelse af begrundelsespligten, at det kan begrunde, at de pålagte bøder annulleres helt eller delvist.

130 Anbringendets første led kan derfor ikke tiltrædes.«

Anbringendets andet led om, at sagsøgeren ikke burde have været anset for »hovedmand« i kartellet

15 Stora kritiserede for Retten det forhold, at Kommissionen lagde til grund, at kartellet var meget succesfuldt med hensyn til opnåelse af sine mål, selv om virksomhedens svar på meddelelsen af klagepunkter indeholdt en detaljeret redegørelse for markedsvilkårene samt en begrundelse for, at de aftalte prisforhøjelser kun havde haft en særdeles begrænset betydning for de faktisk anvendte priser.

16 Retten udtalte herom:

»137 Ifølge beslutningens betragtning 168, syvende led, fastsatte Kommissionen det generelle bødeniveau bl.a. under hensyn til, at 'kartellet var meget succesfuldt med hensyn til opnåelse af sine mål'. Det er ubestridt, at denne betragtning henviser til virkningerne på markedet af den overtrædelse, der er fastslået i beslutningens artikel 1.

138 Ved sin kontrol af Kommissionens skøn med hensyn til virkningerne af overtrædelsen finder Retten, at det er tilstrækkeligt at undersøge dette i relation til virkningerne af et ulovligt samarbejde om priser. For det første fremgår det af beslutningen, at konstateringen af den store succes med hensyn til opnåelsen af mål navnlig støttes på virkningerne af et ulovligt samarbejde om priser. Mens virkningerne heraf er undersøgt i beslutningens betragtning 100, 101 og 102, 115, 135, 136 og 137, har spørgsmålet om, hvorvidt et ulovligt samarbejde om markedsandele og om produktionsstandsninger har haft virkninger på markedet, derimod ikke været genstand for en særskilt undersøgelse.

139 For det andet giver undersøgelsen af virkningerne af et ulovligt samarbejde om priser under alle omstændigheder mulighed for ligeledes at vurdere, om det ulovlige samarbejde om produktionsstandsning havde nået sit mål, nemlig at sikre mod, at de samordnede prisinitiativer blev truet af en situation, hvor udbuddet oversteg efterspørgslen.

140 Hvad for det tredje angår det ulovlige samarbejde om markedsandele har Kommissionen ikke gjort gældende, at de virksomheder, der deltog i PWG's møder, ville opnå en absolut fastfrysning af deres markedsandele. Ifølge beslutningens betragtning 60, andet afsnit, var aftalen om markedsandele ikke statisk, 'men genstand for periodisk justering og genforhandling'. Henset til denne præcisering kan det derfor ikke bebrejdes Kommissionen, at den skønnede, at kartellet var meget succesfuldt med hensyn til opnåelse af sine mål, uden i beslutningen at undersøge den succes, som det ulovlige samarbejde havde med hensyn til markedsandele.

141 Kommissionen vurderede virkningerne af et ulovligt samarbejde om priser generelt.

142 om Kommissionen bekræftede i retsmødet, fremgår det af beslutningen, at der sondres mellem tre forskellige former for virkninger. Kommissionen

har yderligere lagt til grund, at producenterne selv, samlet betragtet, anså prisinitiativerne for en succes.

143 Den første form for virkninger, som Kommissionen har taget hensyn til, og som ikke bestrides af sagsøgeren, er den omstændighed, at de aftalte prisforhøjelser faktisk blev meddelt kunderne. De nye priser tjente således som reference ved individuelle forhandlinger med kunderne om faktureringspriser (jf. bl.a. beslutningens betragtning 100 og betragtning 101, femte og sjette afsnit).

144 Den anden form for virkninger er den omstændighed, at udviklingen i faktureringspriser fulgte udviklingen i de annoncerede priser. I denne forbindelse har Kommissionen gjort gældende, at 'producenterne [nøjedes] ikke med at annoncere de aftalte prisforhøjelser, men tog også, med få undtagelser, strenge forholdsregler for at sikre, at forhøjelserne blev håndhævet over for kunderne' (beslutningens betragtning 101, første afsnit). Kommissionen har erkendt, at kunderne undertiden opnåede indrømmelser med hensyn til ikrafttrædelsestidspunktet for forhøjelserne, rabatter eller individuelle nedslag, bl.a. ved store ordrer, samt at 'den gennemsnitlige nettoforhøjelse, der opnåedes efter rabatter, prisnedslag og andre indrømmelser, altid var mindre end hele den annoncerede forhøjelse' (beslutningens betragtning 102, sidste afsnit). Under henvisning til diagrammerne i den økonomiske undersøgelse, som flere af beslutningens adressater lod udarbejde med henblik på proceduren for Kommissionen (herefter 'LE-rapporten'), har den gjort gældende, at der i den periode, som beslutningen vedrører, var 'en tæt lineær sammenhæng' mellem udviklingen i de annoncerede priser og i faktureringspriserne udtrykt i national valuta eller omregnet til ecu. Kommissionen konkluderer følgende: 'De nettoprisstigninger, der blev indført, fulgte nøje de annoncerede prisstigninger, endskønt der forekom en vis tidsforskydning. Rapportens forfatter indrømmede under den mundtlige høring, at dette var tilfældet for 1988 samt 1989' (beslutningens betragtning 115, andet afsnit).

145 Retten tiltræder, at Kommissionen ved sin vurdering af denne anden form for virkninger med rette kunne anse den omstændighed, at der var en lineær sammenhæng mellem udviklingen i de annoncerede priser og faktureringspriserne, for bevis for, at prisinitiativerne fik virkning i denne henseende, hvilket var i overensstemmelse med producenternes mål. Det er ubestridt, at den praksis, der følges på det relevante marked, hvorefter der føres individuelle forhandlinger med kunderne, indebærer, at faktureringspriserne generelt ikke er identiske med de annoncerede priser. Det kan derfor ikke påregnes, at stigningerne i faktureringspriserne er identiske med de annoncerede prisstigninger.

146 Med hensyn til den indbyrdes sammenhæng mellem forhøjelserne af de annoncerede priser og faktureringspriserne har Kommissionen med rette henvist til LE-rapporten, der er en analyse af udviklingen i kartonpriserne i den periode, beslutningen omhandler, og som bygger på oplysninger fra en række producenter.

147 Tidsmæssigt bekræfter rapporten imidlertid kun til dels, at der var tale om en 'tæt lineær sammenhæng'. Gennemgangen af perioden fra 1987 til 1991 omfatter tre særskilte underperioder. Under høringen for Kommissionen refererede LE-rapportens forfatter sine konklusioner således: 'Der er ikke nær overensstemmelse, end ikke tidsforskudt, mellem de annoncerede prisforhøjelser og markedspriserne i begyndelsen af undersøgelsesperioden, dvs. fra 1987 til 1988. En sådan overensstemmelse finder man derimod i 1988/1989, hvorefter den ophører og senere opfører sig noget underligt *[oddly]* i perioden 1990/1991' (protokollatet af den mundtlige høring, s. 28). Han oplyste endvidere, at de tidsmæssige forskydninger havde nær sammenhæng med ændringer i efterspørgslen (jf. bl.a. protokollatet af den mundtlige høring, s. 20).

148 Forfatterens mundtlige konklusion svarer til analysen i rapporten, bl.a. de sammenlignende diagrammer mellem udviklingen i annoncerede priser og

faktureringspriser (LE-rapporten, diagram nr. 10 og 11, s. 29). På grundlag heraf må det fastslås, at Kommissionen kun delvis har ført bevis for, at der fandtes en sådan 'tæt lineær sammenhæng', således som påstået.

149 Kommissionen oplyste under retsmødet, at den ligeledes havde taget hensyn til en tredje form for virkninger af det ulovlige samarbejde om priser, nemlig at faktureringspriserne var højere, end de ville have været uden det ulovlige samarbejde. Under henvisning til, at planlægningen af tidspunkter og den rækkefølge, hvori prisforhøjelserne skulle meddeles, blev foretaget af PWG, har Kommissionen i beslutningen anført, at 'det under sådanne omstændigheder [er] utænkeligt, at den samordnede annoncering af prisforhøjelserne ingen virkning havde på de faktiske prisniveauer' (beslutningens betragtning 136, tredje afsnit). LE-rapporten indeholder (afsnit 3) imidlertid en model for udarbejdelse af prisprognoser på grundlag af objektive markedsvilkår. Det anføres i rapporten, at prisniveauet, bestemt på grundlag af objektive økonomiske forhold i perioden 1975-1991, herunder indbefattet den periode, som beslutningen omfatter, med ubetydelige afvigelser ville have udviklet sig identisk med de faktureringspriser, der anvendtes.

150 På trods af de anførte konklusioner giver analysen i rapporten ikke grundlag for at fastslå, at de samordnede prisinitiativer ikke gav producenterne mulighed for at opnå en højere faktureringspris end under en fri konkurrence. Som Kommissionen understregede i retsmødet, er det muligt, at de faktorer, analysen bygger på, påvirkedes af det ulovlige samarbejde. Kommissionen har således med rette gjort gældende, at det ulovlige samarbejde f.eks. kunne bevirke, at virksomhedernes incitament til at nedbringe deres omkostninger var begrænset. Derimod har den ikke påvist direkte fejl i LE-rapportens analyse og har heller ikke fremlagt egne økonomiske analyser vedrørende den teoretiske udvikling i faktureringspriserne uden ulovligt samarbejde. Herefter kan dens anbringende om, at faktureringspriserne ville have været lavere, såfremt der ikke havde eksisteret et ulovligt samarbejde mellem producenterne, ikke tiltrædes.

151 Denne tredje form for virkninger af det ulovlige samarbejde om priser er derfor ikke bevist.

152 De ovenfor anførte konstateringer ændres ikke af producenternes subjektive vurdering, som Kommissionen anvender som grundlag for at antage, at kartellet var meget succesfuldt med hensyn til opnåelse af sine mål. Kommissionen har i denne forbindelse henvist til en fortegnelse over dokumenter, som den fremlagde i retsmødet. Selv om det antages, at Kommissionen kunne have underbygget sin opfattelse af, at prisinitiativerne havde succes, med dokumenter, der gav udtryk for visse producenters subjektive opfattelse, må det konstateres, at flere virksomheder, bl.a. sagsøgeren, i retsmødet med rette har henvist til talrige andre sagsakter, der viser producenternes problemer med at gennemføre de aftalte prisforhøjelser. Henset hertil er Kommissionen henvisning til producenternes egne redegørelser ikke tilstrækkelig til at begrunde den slutning, at kartellet var meget succesfuldt med hensyn til opnåelse af sine mål.

153 På grundlag af det således anførte er de af Kommissionen anførte virkninger af overtrædelsen kun delvist bevist. Retten vil tage stilling til betydningen af denne konstatering for bødespørgsmålet, hvor Retten har fuld prøvelsesret, i forbindelse med vurderingen af den konstaterede overtrædelses grovhed (jf. nedenfor, præmis 170).«

Anbringendets femte led om, at Kommissionen tog »uvedkommende hensyn« ved bødeudmålingen

17 Efter at have fastslået, at den samlede bøde var den højeste, som Kommissionen nogensinde havde pålagt, gjorde sagsøgeren for Retten gældende, at da beslutningen ikke indeholder oplysninger på dette punkt, måtte det antages, at Kommissionen havde taget »uvedkommende hensyn«.

18 Retten udtalte i så henseende:

»165 I den foreliggende sag har Kommissionen fastsat det generelle bødeniveau under hensyn til overtrædelsens varighed (beslutningens betragtning 167) samt ud fra følgende overvejelser (betragtning 168):

— Hemmelige aftaler om prisfastsættelse og opdeling af markeder er efter selve deres beskaffenhed stærkt konkurrencebegrænsende.

— Kartellet dækkede stort set hele Fællesskabets område.

— EF-markedet for karton er en betydningsfuld industrisektor, der repræsenterer indtil 2,5 mia. ECU hvert år.

— De virksomheder, der deltog i overtrædelsen, tegner sig for stort set hele markedet.

— Kartellet blev drevet i form af et system med regelmæssige, institutionaliserede møder, som havde til formål at regulere markedet for karton i EF i de mindste enkeltheder.

— Der blev taget omhyggelige skridt til at skjule den sande beskaffenhed og det sande omfang af de hemmelige aftaler (manglen på officielle

mødereferater eller dokumentation vedrørende PWG og JMC; deltagerne blev tilskyndet til ikke at tage referat; tidspunkterne for og rækkefølgen, i hvilken prisstigningerne blev annonceret, blev iscenesat, således at man var i stand til at hævde, at man blot "fulgte efter", osv.).

— Kartellet var meget succesfuldt med hensyn til opnåelse af sine mål.'

166 Retten bemærker endvidere, at det fremgår af Kommissionens svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten, at der blev pålagt bøder, der for 'hovedmændene' i kartellet som udgangspunkt var på 9% af omsætningen på kartonmarkedet i Fællesskabet i 1990 i de virksomheder, beslutningen var rettet til, og på 7,5% for de øvrige virksomheders vedkommende.

167 Det understreges for det første, at Kommissionen ved fastlæggelsen af det generelle bødeniveau kan tage hensyn til, at åbenbare overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceregler fortsat er relativt hyppige, hvorfor den har adgang til at forhøje bødeniveauet for at forstærke deres forebyggende virkning. Den omstændighed, at Kommissionen tidligere har pålagt bøder af en bestemt størrelsesorden i tilfælde af visse typer overtrædelser, kan ikke berøve den muligheden for at forhøje dette niveau inden for de i forordning nr. 17 angivne rammer, hvis det er nødvendigt for at gennemføre Fællesskabets konkurrencepolitik (jf. bl.a. Domstolens dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80, 101/80, 102/80 og 103/80, Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1825, præmis 105-108, og Rettens dom af 10.3.1992, sag T-13/89, ICI mod Kommissionen, Sml. II, s. 1021, præmis 385).

168 Kommissionen har for det andet med rette hævdet, at der som følge af sagens særlige omstændigheder ikke kan foretages en umiddelbar sammenligning mellem det generelle bødeniveau i denne beslutning og det

bødeniveau, Kommissionen har anvendt i sin hidtidige beslutningspraksis, herunder navnlig i polypropylen-beslutningen, som efter Kommissionens egen opfattelse er den, der bedst kan sammenlignes med den foreliggende sag. Til forskel fra polypropylen-beslutningen er der i den foreliggende sag generelt ikke taget hensyn til formildende omstændigheder ved fastsættelsen af det generelle bødeniveau. De forholdsregler, der blev truffet med henblik på at skjule det ulovlige samarbejde, viser, at virksomhederne fuldt ud var vidende om, at deres adfærd var ulovlig. Kommissionen kunne derfor tillægge disse foranstaltninger betydning ved sin vurdering af overtrædelsens grovhed, idet de må anses for en særlig skærpende omstændighed ved overtrædelsen, der karakteriserer denne i forhold til de overtrædelser, som Kommissionen tidligere har fastslået.

169 Retten lægger for det tredje vægt på, at overtrædelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, var langvarig og åbenbar, uanset den advarsel, der må antages at ligge i Kommissionen hidtidige beslutningspraksis, herunder polypropylen-beslutningen.

170 Af disse grunde finder Retten, at de kriterier, der er anført i beslutningens betragtning 168, kan begrunde det generelle bødeniveau, som Kommissionen har fastsat. Der er følgelig ikke grundlag for at antage, at Kommissionen har taget uvedkommende hensyn ved bødeudmålingen. Retten har ganske vist fastslået, at virkningerne af det ulovlige samarbejde om priser, som Kommissionen har taget i betragtning ved den generelle bødeudmåling, kun delvis er bevist. Når henses til de ovenfor anførte betragtninger, er dette forhold imidlertid ikke af væsentlig betydning ved bedømmelsen af overtrædelsens grovhed. Den omstændighed, at virksomhederne faktisk annoncerede de aftalte prisforhøjelser, og at de annoncerede priser dannede grundlag for fastsættelsen af de individuelle faktureringspriser, er i sig selv tilstrækkelig til at fastslå, at såvel formålet med som virkningen af det ulovlige samarbejde om priser var at skabe en alvorlig konkurrencebegrænsning. Retten, der har fuld prøvelsesret, finder derfor ikke, at der er grundlag for en nedsættelse af det generelle bødeniveau, som Kommissionen har fastsat, når henses til de virkninger af overtrædelsen, der er konstateret.

171 Anbringendets femte led kan derfor ikke tiltrædes.«

Appellen

19 Appellanten har i appelsagen nedlagt påstand om, at den appellerede dom og beslutningen henholdsvis ophæves og annulleres i forhold til selskabet. Subsidiært har selskabet nedlagt påstand om, at bøden ophæves, mere subsidiært nedsættes.

20 Appellanten har til støtte for appellen gjort tre anbringender gældende, nemlig

— at der er sket en tilsidesættelse af traktatens artikel 85 og artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og af generelle fællesskabsretlige principper

— at der er mangler ved begrundelsen med hensyn til bødeudmålingen

— at Retten har begået en retlig fejl ved at fastslå, at det ikke kunne påvirke bedømmelsen af overtrædelsens grovhed, at overtrædelsen ikke havde de påståede virkninger for priserne.

Det første anbringende

21 Appellanten er af den opfattelse, at Retten har begået retlige fejl ved at fastslå,

— at selskabet skulle gøres ansvarligt for de overtrædelser af traktatens artikel 85, der var begået af dets datterselskab Kopparfors, uden at have taget hensyn til, at Kommissionen ikke kunne godtgøre, om appellanten faktisk havde øvet indflydelse på Kopparfors' handelspolitik (den appellerede doms præmis 80)

— at selskabet skulle gøres ansvarligt for de overtrædelser, der var begået af Feldmühle og CBC såvel før som efter, at appellanten erhvervede disse selskaber, fordi appellanten ikke kunne være uvidende om, at de deltog i overtrædelsen, og ikke traf passende foranstaltninger med henblik på at forhindre, at overtrædelsen fortsat fandt sted (den appellerede doms præmis 83).

Appellantens ansvar for Kopparfors' adfærd

22 Appellanten har kritiseret det forhold, at Retten gjorde selskabet ansvarligt for Kopparfors' adfærd alene med den begrundelse, at Kopparfors i sin egenskab af 100%-ejet datterselskab nødvendigvis havde fulgt en handelspolitik, som blev fastlagt af moderselskabets vedtægtsmæssige organer, uden at have forsøgt at undersøge, om moderselskabet faktisk havde øvet indflydelse på sit datterselskab (den appellerede doms præmis 80).

23 Denne holdning er ifølge appellanten i strid med Domstolens praksis, hvorefter det er en forudsætning for, at moderselskabet kan gøres ansvarligt for sit datterselskabs adfærd, at det konstateres, at moderselskabet faktisk har gjort brug af en beføjelse til at give datterselskabet anvisninger (jf. i samme retning

dom af 14.7.1972, sag 48/69, ICI mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 151, org. ref.: Rec. s. 619, præmis 132-141, af 12.7.1979, forenede sager 32/78 og 36/78 — 82/78, BMW Belgium m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 2435, præmis 24, og af 6.4.1995, sag C-310/93 P, BPB Industries og British Gypsum mod Kommissionen, Sml. I, s. 865, præmis 11). Det forhold, at moderselskabet ejer 100% af kapitalen i datterselskabet, er ikke i sig selv tilstrækkeligt til at godtgøre, at moderselskabet øver en sådan kontrol.

24 Appellanten har endvidere gjort gældende, at Retten i den appellerede doms præmis 80 anlagde en forkert fortolkning af Domstolens dom af 25. oktober 1983 i sagen AEG mod Kommissionen (sag 107/82, Sml. s. 3151), som den henviste til til støtte for sit synspunkt.

25 Under alle omstændigheder finder appellanten, at Retten har begået en retlig fejl ved i den appellerede doms præmis 80 at udtale, at selskabet ikke havde påberåbt sig nogen form for bevis til støtte for sin påstand om, at Kopparfors drev virksomhed som en selvstændig juridisk enhed, som i vidt omfang selv fastsatte sin handelspolitik og havde sin egen bestyrelse. Retten lagde herved fejlagtigt til grund, at appellanten havde bevisbyrden i så henseende.

26 Det bemærkes i denne forbindelse, at Domstolen gentagne gange har fastslået, at den omstændighed, at et datterselskab udgør en i forhold til moderselskabet selvstændig juridisk person, ikke udelukker, at datterselskabets adfærd kan tilregnes moderselskabet, når datterselskabet ikke frit bestemmer sin adfærd på markedet, men i det væsentlige følger instrukser fra moderselskabet (jf. bl.a. dommen i sagen ICI mod Kommissionen, præmis 132 og 133, og dom af 14.7.1972, sag 52/69, Geigy mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 225, org. ref.: Rec. s. 787, præmis 44, og af 21.2.1973, sag 6/72, Europemballage og Continental Can mod Kommissionen, Sml. s. 215, præmis 15).

27 I det foreliggende tilfælde er det notorisk — som fastslået af Retten i den appellerede doms præmis 80 — at appellanten siden den 1. januar 1987 havde ejet hele aktiekapitalen i Kopparfors. Retten bemærkede videre, at appellanten

ikke havde bestridt, »at virksomheden kunne øve afgørende indflydelse på Kopparfors' handelspolitik«, og at den under alle omstændigheder ikke havde »påberåbt sig nogen form for bevis til støtte for sine påstande« vedrørende datterselskabets selvstændige adfærd.

28 I modsætning til hvad appellanten gør gældende, fandt Retten således ikke, at det forhold, at moderselskabet ejede 100% af aktiekapitalen, i sig selv godtgjorde, at det var ansvarligt. Retten lagde også vægt på, at appellanten ikke havde bestridt, at virksomheden havde kunnet øve afgørende indflydelse på datterselskabets handelspolitik, og i øvrigt ikke havde ført beviser til støtte for sine påstande om datterselskabets selvstændighed.

29 Det er også forkert at hævde, at Retten således lod appellanten bære bevisbyrden for, at datterselskabet handlede uafhængigt. Da der var tale om, at moderselskabet ejede hele aktiekapitalen i datterselskabet, kunne Retten nemlig — som påpeget af Kommissionen — retmæssigt lægge til grund, at moderselskabet faktisk øvede afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd, navnlig efter at den i den appellerede doms præmis 85 havde konstateret, at appellanten under den administrative procedure fremstod »som enerepræsentant for selskaberne i Stora-koncernen i forhold til Kommissionen for så vidt angik overtrædelsen«. Under disse omstændigheder påhvilede det appellanten at føre tilstrækkelige beviser med henblik på at afkræfte denne formodning.

30 Det følger af ovenstående, at det første led i det første anbringende hviler på en forkert fortolkning af den appellerede dom og derfor må forkastes.

Appellantens ansvar for Feldmühle og CBC's adfærd

31 Appellanten har for det første anfægtet Rettens bemærkninger i den appellerede doms præmis 82 og 83 om, at appellanten efter i 1990 at have overtaget FeNo, der omfattede Feldmühle, der selv var ejer af CBC, dels ikke kunne være uvidende om, at de to sidstnævnte selskaber deltog i det samme kartel som Kopparfors, hvis handlinger appellanten allerede var ansvarlig for, dels kunne træffe samtlige de foranstaltninger over for sine datterselskaber, der var nødvendige for at hindre, at overtrædelsen fortsat fandt sted.

32 Det bemærkes i denne forbindelse, at appellantens argumenter vedrører vurderinger af faktiske omstændigheder, som ikke kan behandles under en appelsag (jf. i samme retning dom af 16.12.1997, sag C-362/95 P, Blackspur DIY m.fl. mod Rådet og Kommissionen, Sml. I, s. 4775, præmis 42). De må derfor afvises.

33 For det andet har appellanten gjort gældende, at Retten med urette gjorde selskabet ansvarligt for Feldmühle's og CBC's retsstridige adfærd i perioden forud for appellantens overtagelse af FeNo.

34 Appellanten har anført, at det følger af Domstolens praksis (jf. dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73, 55/73, 56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1663, præmis 83 ff.) og Kommissionens egen praksis, at overtrædelser af konkurrencereglerne, der er begået af virksomheder, som senere er blevet overtaget af en anden virksomhed uden at miste deres status af juridisk person, ikke kan tilregnes sidstnævnte virksomhed, blot fordi den har overtaget de førstnævnte virksomheder.

35 Det fremgår af den appellerede doms præmis 81, at appellanten først i april 1990 »indgik aftaler om køb af ca. 75% af aktierne i FeNo-koncernen, der ejede Feldmühle, uanset at den faktiske aktieoverførsel først fandt sted i september 1990«, og at appellanten havde »oplyst, at virksomheden erhvervede aktier fra småaktionærer i slutningen af 1990, således at virksomheden opnåede 97,84% af aktierne i FeNo«.

36 Retten gjorde imidlertid appellanten ansvarlig for Feldmühle's og CBC's retsstridige adfærd i perioden før september 1990.

37 Det bemærkes i denne forbindelse, at det som udgangspunkt er den fysiske eller juridiske person, der ledte den pågældende virksomhed på det tidspunkt, hvor overtrædelsen blev begået, der er ansvarlig for overtrædelsen, selv om det på tidspunktet for vedtagelsen af den beslutning, hvorved overtrædelsen blev fastslået, var en anden person, der havde ansvaret for virksomhedens drift.

38 I det foreliggende tilfælde er det ubestridt, at Feldmühle og CBC fortsatte med at eksistere, efter at appellanten havde overtaget kontrollen over selskaberne i september 1990, hvorfor det var den juridiske person, der ledte virksomhedernes drift i perioden forud for appellantens overtagelse af virksomhederne, der skulle gøres ansvarlig for deres adfærd.

39 Den omstændighed, at appellanten i denne periode ikke kunne være uvidende om, at Feldmühle og CBC deltog i kartellet, fordi selskabet selv havde deltaget heri siden januar 1987 gennem datterselskabet Kopparfors, kan ikke — som det med rette anføres af generaladvokaten i punkt 80 i forslaget til afgørelse — give tilstrækkeligt grundlag for at gøre selskabet ansvarligt for de overtrædelser, der blev begået af de nævnte selskaber, inden de blev overtaget af appellanten.

40 Det første anbringende må følgelig tiltrædes på dette punkt, og den appellerede dom må derfor ophæves.

Det andet anbringende

41 Som sit andet anbringende har appellanten gjort gældende, at Retten har begået en retlig fejl ved ikke at annullere beslutningen på grund af mangler ved begrundelsen, selv om den i den appellerede doms præmis 123 havde konstateret, at det ikke i beslutningen præciseres, hvilke kriterier Kommissionen lagde til grund ved bødeudmålingen, og i den appellerede doms præmis 125, at en angivelse af disse kriterier i beslutningen ville give adressaterne »bedre mulighed for at vurdere, dels om Kommissionen har begået fejl ved fastsættelsen af de individuelle bøder, dels om den individuelle bøde er begrundet ud fra de generelt anvendte kriterier«.

42 Ifølge appellanten fremgår det af fast retspraksis, som Retten henviste til i den appellerede doms præmis 126, at begrundelsen for en beslutning skal findes i selve beslutningens tekst og ikke kan gives efterfølgende, medmindre der foreligger særlige omstændigheder. I det foreliggende tilfælde er det ikke godtgjort, at der forelå sådanne særlige omstændigheder, idet Kommissionen selv vedgik, at der ikke var noget til hinder for, at den angav sin beregningsmetode i beslutningen (den appellerede doms præmis 126).

43 Det forhold, at Retten selv kun har præciseret omfanget af begrundelsespligten i dommene i sagerne Tréfilunion mod Kommissionen, Société métallurgique de Normandie mod Kommissionen og Société des treillis et panneaux soudés mod Kommissionen (herefter »armeringsnetdommene«), som der henvises til i den appellerede doms præmis 127, er ifølge appellanten irrelevant. Appellanten har anført, at hvis Retten konstaterer, at en beslutning ikke er tilstrækkeligt begrundet, hvilket den gjorde i det foreliggende tilfælde, skal den annullere beslutningen uden at tage hensyn til, om Kommissionen tidligere var blevet informeret om omfanget af begrundelsespligten gennem en dom fra Retten. Appellanten har også henvist til Domstolens praksis vedrørende de tidsmæssige virkninger af de domme om fortolkningsspørgsmål, Domstolen afsiger i medfør af EF-traktatens artikel 177 (nu artikel 234 EF).

44 Kommissionen har henvist til, at Retten i den appellerede doms præmis 124 fastslog, at beslutningens betragtning 169-172 indeholder »relevante og til-

strækkelige oplysninger om de hensyn, der er lagt til grund ved bedømmelsen af grovheden og varigheden af den overtrædelse, der er begået af den enkelte virksomhed«.

45 I den appellerede doms præmis 125-129 udtalte Retten blot, at det under visse omstændigheder er ønskeligt, at Kommissionen i beslutningen detaljeret redegør for den anvendte beregningsmetode. Retten anså herved ikke den manglende angivelse heraf for en manglende begrundelse for beslutningen. Rettens holdning følger højst af princippet om god forvaltningsskik, og en tilsidesættelse heraf kan ikke i sig selv give grundlag for at annullere beslutningen.

46 Kommissionen har endelig anført, at denne rækkevidde af armeringsnetdommene for nylig er blevet bekræftet af Retten. Ifølge Retten skal de oplysninger, som det er ønskeligt, at Kommissionen giver adressaten for en beslutning, ikke betragtes som en supplerende begrundelse, men alene som en talmæssig udmøntning af de i beslutningen anførte kriterier, når disse kriterier kan kvantificeres (jf. bl.a. Rettens dom af 11.3.1999, sag T-151/94, British Steel mod Kommissionen, Sml. II, s. 626, præmis 627 og 628).

47 Der skal først redegøres for de forskellige etaper i Rettens ræsonnement i relation til anbringendet om en tilsidesættelse af begrundelsespligten i forbindelse med udmålingen af bøderne.

48 Retten henviste først i den appellerede doms præmis 117 til fast retspraksis, hvorefter pligten til at begrunde en individuel beslutning har til formål at gøre det muligt for Fællesskabets retsinstanser at efterprøve beslutningens lovlighed og at give den berørte de oplysninger, ved hjælp af hvilke det kan fastslås, om der er grundlag for beslutningen, eller om der foreligger en sådan fejl, at den kan anfægtes. Omfanget af begrundelsespligten afhænger af arten af den pågældende

retsakt og den sammenhæng, hvori den er vedtaget (jf. f.eks. — ud over den af Retten citerede retspraksis — dom af 15.4.1997, sag C-22/94, Irish Farmers Association m.fl., Sml. I, s. 1809, præmis 39).

49 Retten understregede dernæst i den appellerede doms præmis 118, at omfanget af begrundelsespligten, for så vidt angår en beslutning som den foreliggende, hvorved flere virksomheder pålægges bøder for en overtrædelse af de fællesskabsretlige konkurrenceregler, skal afgøres under hensyn til, at overtrædelsernes grovhed afhænger af en lang række forhold, herunder bl.a. sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning (kendelsen i sagen SPO m.fl. mod Kommissionen, præmis 54).

50 I denne forbindelse udtalte Retten i den appellerede doms præmis 124,

»at beslutningens betragtning 169-172 indeholder relevante og tilstrækkelige oplysninger om de hensyn, der er lagt til grund ved bedømmelsen af grovheden og varigheden af den overtrædelse, der er begået af den enkelte virksomhed, når henses til beslutningens detaljerede fremstilling af de faktiske omstændigheder, der gøres gældende mod hver enkelt af beslutningens adressater (jf. i samme retning Rettens dom af 24.10.1991, sag T-2/89, Petrofina mod Kommissionen, Sml. II, s. 1087, præmis 264)«.

51 I den appellerede doms præmis 125-129 afsvækkede Retten imidlertid — ikke utvetydigt — rækkevidden af udtalelsen i præmis 124.

52 Det fremgår således af den appellerede doms præmis 125 og 126, at beslutningen ikke indeholder en angivelse af de nærmere kriterier, som Kommissionen

konsekvent tog hensyn til ved fastsættelsen af bøderne, selv om den kunne have fremlagt disse oplysninger, som ville have givet virksomhederne bedre mulighed for at vurdere, om Kommissionen havde begået fejl ved fastsættelsen af den individuelle bøde, og om dennes størrelse var begrundet ud fra de generelt anvendte kriterier. Retten bemærkede videre i den appellerede doms præmis 127, at det i henhold til armeringsnetdommene er ønskeligt, at virksomhederne kan få et detaljeret indblik i, hvorledes den bøde, der pålægges dem, er beregnet, uden at være forpligtet til at anlægge sag til prøvelse af Kommissionens beslutning.

53 Retten konkluderede endelig i den appellerede doms præmis 129, at »den omstændighed, at bødeberegningen ikke specielt er begrundet i beslutningen«, var berettiget under de særlige konkrete omstændigheder, som bestod i, at der blev fremlagt oplysninger om beregningen under sagens behandling, og at den i armeringsnetdommene indeholdte fortolkning af EF-traktatens artikel 190 (nu artikel 253 EF) havde karakter af en nyskabelse.

54 Inden der på baggrund af de af appellanten fremførte argumenter skal tages stilling til rigtigheden af Rettens bemærkninger vedrørende de konsekvenser, det kan have for spørgsmålet, om begrundelsespligten er opfyldt, at der blev fremlagt oplysninger om beregningen under sagens behandling, og at armeringsnetdommene havde karakter af en nyskabelse, skal det undersøges, om Kommissionen med henblik på at opfylde begrundelsespligten i traktatens artikel 190 i beslutningen skulle have givet en mere detaljeret redegørelse for metoden for beregningen af bøderne ud over oplysningerne om de hensyn, der gav den grundlag for at bedømme grovheden og varigheden af overtrædelsen.

55 Det skal i denne forbindelse understreges, at Retten er kompetent i to henseender, når der er tale om søgsmål til prøvelse af Kommissionens beslutninger, hvorved der pålægges virksomheder bøder for overtrædelser af konkurrencereglerne.

56 For det første skal den prøve lovligheden af beslutningerne i henhold til EF-traktatens artikel 173 (efter ændring nu artikel 230 EF). Den skal herved bl.a. kontrollere, at begrundelsespligten i henhold til traktatens artikel 190 er opfyldt, idet en tilsidesættelse heraf medfører, at beslutningen kan annulleres.

57 For det andet har Retten kompetence til inden for rammerne af den fulde prøvelsesret, der er tillagt den ved EF-traktatens artikel 172 (nu artikel 229 EF) og artikel 17 i forordning nr. 17, at vurdere, om bødernes størrelse er passende. Denne vurdering kan begrunde, at der fremlægges og tages hensyn til yderligere oplysninger, som det ikke umiddelbart er nødvendigt at nævne i beslutningen i medfør af begrundelsespligten efter traktatens artikel 190.

58 Hvad angår kontrollen med, at begrundelsespligten er opfyldt, skal der erindres om, at artikel 15, stk. 2, andet afsnit, i forordning nr. 17 bestemmer: »Ved fastsættelsen af bødens størrelse skal der tages hensyn til både overtrædelsens grovhed og dens varighed.«

59 Under disse omstændigheder og på baggrund af den i den appellerede doms præmis 117 og 118 nævnte retspraksis er kravene i henhold til den væsentlige formforskrift, som begrundelsespligten udgør, opfyldt, såfremt Kommissionen i sin beslutning giver oplysninger om de hensyn, der har givet den grundlag for at bedømme overtrædelsens grovhed og dens varighed. Hvis der ikke gives sådanne oplysninger, er beslutningen ugyldig på grund af mangler ved begrundelsen.

60 Retten fastslog imidlertid med rette i den appellerede doms præmis 124, at Kommissionen havde opfyldt disse krav. Det må nemlig konstateres — således som Retten gjorde det — at beslutningens betragtning 167-172 opregner de kriterier, Kommissionen anvendte ved bødeberegningen. Betragtning 167 vedrører således bl.a. overtrædelsens varighed, og den indeholder også — ligesom betragtning 168 — de hensyn, Kommissionen lagde til grund ved bedømmelsen

af overtrædelsens grovhed og det generelle bødeniveau. Betragtning 169 angiver de faktorer, Kommissionen tog hensyn til ved fastsættelsen af den bøde, der skulle pålægges hver enkelt virksomhed. I betragtning 170 udpeges de virksomheder, der måtte anses for »hovedmænd« i kartellet og måtte bære et særligt ansvar i forhold til de øvrige virksomheder. Endelig nævnes det i betragtning 171 og 172, hvilke konsekvenser for bødernes størrelse det skulle have, at forskellige producenter havde samarbejdet med Kommissionen under kontrolundersøgelserne med henblik på at få fastlagt de faktiske omstændigheder eller i deres svar på meddelelsen af klagepunkter.

61 Det forhold, at mere præcise oplysninger som f.eks. virksomhedernes omsætning eller de af Kommissionen anvendte nedsættelsessatser blev meddelt senere på en pressekonference eller under retssagen, kan ikke skabe tvivl om den konstatering, der er indeholdt i den appellerede doms præmis 124. Præciseringer, der foretages af den institution, der har truffet en anfægtet beslutning, som supplement til en begrundelse, der allerede i sig selv er tilstrækkelig, er nemlig strengt taget uden betydning ved afgørelsen af, om begrundelsespligten er opfyldt, selv om de kan være nyttige i forbindelse med den interne kontrol af betragtningerne til beslutningen, der foretages af Fællesskabets retsinstanser, idet de giver institutionen mulighed for at uddybe de grunde, der danner grundlag for beslutningen.

62 Kommissionen kan ganske vist ikke undlade at udøve sit skøn ved udelukkende og mekanisk at anvende matematiske formler. Den kan imidlertid give en begrundelse for sin beslutning, der går ud over de i denne doms præmis 59 nævnte krav, bl.a. ved at angive de tal, der — navnlig i relation til den ønskede afskrækkende virkning — har været afgørende for udøvelsen af skønsbeføjelsen ved fastsættelsen af de bøder, der pålægges flere virksomheder, der mere eller mindre intensivt har deltaget i overtrædelsen.

63 Det kan nemlig være ønskeligt, at Kommissionen gør brug af denne mulighed, således at virksomhederne kan få detaljeret kendskab til, hvorledes den bøde, der er pålagt dem, er beregnet. Mere generelt kan det være med til at skabe åbenhed i forvaltningen og gøre det lettere for Retten at udøve sin fulde prøvelsesret, hvorved Retten ikke alene skal kunne tage stilling til, om den anfægtede beslutning er lovlig, men også om den pålagte bøde er passende. Den pågældende

mulighed kan imidlertid, som understreget af Kommissionen, ikke ændre omfanget af de krav, der følger af begrundelsespligten.

64 Retten kunne derfor ikke uden at tilsidesætte traktatens artikel 190 i den appellerede doms præmis 128 udtale, at »Kommissionen ... hvis den ved bødefastsættelsen konsekvent har taget hensyn til visse grundlæggende omstændigheder, [skal] anføre disse i selve beslutningens tekst«. Tilsvarende kunne Retten efter i den appellerede doms præmis 124 at have konstateret, at beslutningen indeholdt »relevante og tilstrækkelige oplysninger om de hensyn, der er lagt til grund ved bedømmelsen af grovheden og varigheden af den overtrædelse, der er begået af den enkelte virksomhed«, ikke uden at gøre sig skyldig i selvmodsigelser i præmisserne i den appellerede doms præmis 129 henvise til, at »bødeberegningen ikke specielt er begrundet i beslutningen«.

65 Den retlige fejl, Retten således har begået, kan imidlertid ikke medføre en ophævelse af den appellerede dom, eftersom Retten i betragtning af ovenstående bemærkninger — uanset den appellerede doms præmis 125-129 — korrekt forkastede anbringendet om en tilsidesættelse af begrundelsespligten i forbindelse med udmålingen af bøderne.

66 Da det ikke i henhold til begrundelsespligten påhvilede Kommissionen at angive tallene i forbindelse med metoden for bødeudmålingen i beslutningen, skal der ikke tages stilling til de forskellige argumenter, appellanten har fremført ud fra denne forkerte forudsætning.

67 Det andet anbringende må herefter forkastes.

Det tredje anbringende

68 Som sit tredje anbringende har appellanten gjort gældende, at Retten med urette undlod at nedsætte den bøde, Kommissionen havde pålagt selskabet, efter at den havde konstateret, at Kommissionen ikke havde bevist alle de påståede virkninger af overtrædelsen (den appellerede doms præmis 151).

69 Ifølge appellanten har Retten ved at finde, at det forhold, at der ikke var nogen negative virkninger for faktureringsprisernes niveau, ikke var af væsentlig betydning for Rettens bedømmelse af overtrædelsens grovhed og derfor ikke kunne føre til en bødenedsættelse (den appellerede doms præmis 170), tilsidesat princippet om, at bødens størrelse skal stå i forhold til overtrædelsens grovhed, og ligebehandlingsprincippet.

70 Kommissionen har anført, at det tredje anbringende må afvises, da det sigter mod, at Domstolen udøver en fuld prøvelsesret i lyset af de faktiske omstændigheder, hvilket ikke tilkommer Domstolen under en appelsag (jf. dom af 17.7.1997, sag C-219/95 P, Ferriere Nord mod Kommissionen, Sml. I, s. 4411, præmis 31).

71 Kommissionen har endvidere for så vidt angår realiteten gjort gældende, at Retten under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret havde kompetence til at danne sig sin egen mening om bødens passende størrelse. Der er i det foreliggende tilfælde blevet konstateret og ført bevis for en overtrædelse, og overtrædelsens grovhed afhænger ikke alene af dens virkninger, men også af deltagernes intentioner om at kontrollere markederne og fastholde priserne på et højt niveau vel vidende, at de foranstaltninger, de traf, var ulovlige, og at de risikerede at blive pålagt store bøder.

72 Det fremgår af den appellerede dom, at Retten først i præmis 118 og 156 erindrede om Domstolens praksis, hvorefter overtrædelsernes grovhed skal fastslås på grundlag af en lang række forhold, herunder bl.a. sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning (kendelsen i sagen SPO m.fl. mod Kommissionen, præmis 54).

73 Retten opregnede dernæst i den appellerede doms præmis 165 de i beslutningen indeholdte overvejelser vedrørende overtrædelsens grovhed, hvorefter den endelig udøvede sin prøvelsesret med hensyn hertil.

74 Retten udtalte i denne forbindelse, at Kommissionen er berettiget til at forhøje det generelle bødeniveau i forhold til sin hidtidige beslutningspraksis for at forstærke deres forebyggende virkning (den appellerede doms præmis 167) og for at tage hensyn til, at de involverede virksomheder traf forholdsregler med henblik på at skjule det ulovlige samarbejde, hvilket må anses for »en særlig skærpende omstændighed ved overtrædelsen, der karakteriserer denne i forhold til de overtrædelser, som Kommissionen tidligere har fastslået« (den appellerede doms præmis 168). Retten lagde også vægt på, at overtrædelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, var langvarig og åbenbar (den appellerede doms præmis 169).

75 Retten konkluderede endelig i den appellerede doms præmis 170, at det forhold, at Kommissionen kun delvis havde bevist virkningerne af det ulovlige samarbejde om priser, ud fra de ovenstående betragtninger ikke var »af væsentlig betydning ved bedømmelsen af overtrædelsens grovhed«. Den bemærkede herved, at »den omstændighed, at virksomhederne faktisk annoncerede de aftalte prisforhøjelser, og at de annoncerede priser dannede grundlag for fastsættelsen af de individuelle faktureringspriser ... i sig selv [er] tilstrækkelig til at fastslå, at såvel formålet med som virkningen af det ulovlige samarbejde om priser var at skabe en alvorlig konkurrencebegrænsning«.

76 Det følger af det ovenstående, at Retten inden for rammerne af sin fulde prøvelsesret fandt, at dens konstateringer vedrørende virkningerne af overtrædelsen ikke kunne ændre den vurdering af overtrædelsens grovhed, som Kommissionen selv havde foretaget, eller nærmere bestemt ikke kunne afsvække den således vurderede grovhed af overtrædelsen. Retten fandt, at der ikke var anledning til at nedsætte bøden, i betragtning af sagens særlige omstændigheder og den sammenhæng, overtrædelsen var begået i — som der blev taget hensyn til i beslutningen, og som der er henvist til i denne doms præmis 70 og 71 — samt de pålagte bøders afskrækkende virkning, hvilket altsammen er faktorer, der i henhold til Domstolens praksis kan tillægges vægt ved bedømmelsen af overtrædelsens grovhed (jf. dommen i sagen Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen, præmis 106, kendelsen i sagen SPO m.fl. mod Kommissionen, præmis 54, og dommen i sagen Ferriere Nord mod Kommissionen, præmis 33).

77 Det tredje anbringende må herefter forkastes.

78 Ifølge artikel 54, stk. 1, i EF-statutten for Domstolen ophæver Domstolen, hvis den giver appellanten medhold, den af Retten trufne afgørelse. Domstolen kan enten selv træffe endelig afgørelse, hvis sagen er moden til påkendelse, eller hjemvise den til Retten til afgørelse.

79 Da det ikke fremgår af sagens akter, hvor stor en del af appellantens omsætning i 1990 der hidrørte fra Feldmühle's og CBC's aktiviteter, bør sagen hjemvises til Retten, for at den igen kan tage stilling til bødens størrelse under hensyn til de i denne doms præmis 37-40 indeholdte betragtninger, idet afgørelsen om sagens omkostninger bør udsættes.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

1) **Den af Retten i Første Instans afsagte dom af 14. maj 1998 i sag T-354/94, Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen, ophæves, for så vidt som Stora Kopparbergs Bergslags AB gøres ansvarlig for de overtrædelser, der blev begået af Feldmühle og Papeteries Béghin-Corbehem i perioden før september 1990.**

2) **I øvrigt forkastes appellen.**

3) **Sagen hjemvises til Retten i Første Instans.**

4) **Afgørelsen om sagens omkostninger udsættes.**

La Pergola Wathelet Edward

Jann Sevón

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 16. november 2000.

R. Grass

Justitssekretær

A. La Pergola

Formand for Femte Afdeling